

Wójcik, Zbigniew

"Podróżnicy po przeszłości. Szkice z dziejów archeologii", Andrzej Abramowicz, Łódź 1970 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/3, 568-569

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Abramowicz: *Podróżnicy po przeszłości. Szkice z dziejów archeologii*. „Acta Archeologica Lodziensis” nr 18. Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Wydział II — Nauk Historycznych i Społecznych. Łódź 1970 ss. 78.

W 1967 r. Instytut Kultury Materialnej PAN wydał książkę A. Abramowicza *Wiek archeologii. Problemy polskiej archeologii dziewiętnastowiecznej*. Książka, o której obecnie piszę, jest niejako uzupełnieniem, a zarazem rozwinięciem niektórych tez autora przedstawionych w *Wiek archeologii*. Nie zamierzam zresztą przeprowadzać analizy tych dwóch prac. Dokonają tego historycy kultury materialnej. Chciałbym natomiast podzielić się niektórymi refleksjami powstałymi podczas czytania *Podróżników po przeszłości*.

Praca Abramowicza jest szkicem złożonym z trzech niepowiązanych (poza wstępem) ze sobą części. Pierwsza jest analizą archeologicznego dorobku naukowego Jana Potockiego, Aleksandra Sapiehy i Zoriana Dołęgi Chodakowskiego. Część druga podnosi zasługi na polu archeologii Wincentego Pola i Władysława Syrokomli. Część ostatnia zawiera komentarz do listów Tadeusza Wolańskiego, starożytnika wielkopolskiego.

Na początku pozwolę sobie na podzielenie się jedną przygodą naukową, która w pewnym stopniu wiąże się z zagadnieniami poruszonymi przez Abramowicza w omawianej publikacji. Było to w listopadzie 1969 r. na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie. Staliśmy wówczas z drem Wacławem Olszewiczem i doc. Romanem Kaletą przy grobie Piotra Chmielowskiego. Przypomniały mi się wówczas słowa Chmielowskiego o Aleksandrze Sapieże: „Urodzony i wychowany we Francji i dlatego słabo władający językiem ojczystym”². Dr Olszewicz z miejsca stwierdził, że Chmielowski nie czytał *Podróży w Krajach Słowiańskich* Sapiehy. Odpowiedziałem wówczas, że sprawa nie jest taka prosta, gdyż Chmielowski przeprowadza paralelizacje pomiędzy niektórymi opisami Sapiehy z Gór Dynarskich i koncepcjami słowianoznawczymi Chodakowskiego.

Czytając książkę Abramowicza rozwiązałem wreszcie tę zagadkę. W rzeczywistości dr Olszewicz miał rację. Chmielowski nie czytał książki Sapiehy, a wiedział o treści jej jednego rozdziału za pośrednictwem prac Chodakowskiego. Fragment książki Sapiehy drukowany był w Rosji (oczywiście w języku rosyjskim) w 1820 r. w tłumaczeniu Chodakowskiego. Chmielowski znał doskonale poświęcone Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem różne prace Chodakowskiego. Stąd informacje o Sapieże czerpał właśnie z tych rozpraw. Poparł je mylnymi zresztą informacjami E. Czarneckiego z pracy *Rys zasług naukowych Księcia Aleksandra Sapiehy*, drukowanej w „Rocznikach Warszawskiego Towarzystwa Nauk”. Na tej podstawie powstała z gruntu fałszywa, choć później mocno spopularyzowana, opinia Chmielowskiego o Sapieże.

W swojej pracy *Aleksander Sapieha i warszawskie środowisko przyrodnicze końca XVIII i początku XIX w.*³ wykazałem, że Sapieha był jednym z wybitniejszych geologów polskich okresu oświecenia. Znajomością i gruntownością studiów geologicznych przewyższał nawet Staszica. Miło więc mi odnotować również opinię historyka archeologii, przyznającą Sapieże priorytet, i to w skali światowej, w dziedzinie badań nad kulturą materialną ludów barbarzyńskich. Abramowicz zwraca szczególną uwagę na naukowe metody przekopywania grobów, jakie stosował Sapieha podczas swojej podróży w Góry Dynarskie. Jak widać pewne

¹ Zob. recenzję M. H. Serejskiego, zamieszczoną w nrze 2/1968 „Kwartalnika”, s. 452—456.

² J. Chmielowski: *Historia literatury polskiej*. T. 1. Lwów—Warszawa 1914 s. 564.

³ Z. Wójcik: *Aleksander Sapieha i warszawskie środowisko przyrodnicze końca XVIII i początku XIX w.* „Prace Muzeum Ziemi” nr 15 Warszawa 1970.

wydarzenia idą parami. Odkryliśmy Sapiehę dla nauki polskiej, jednocześnie w dwóch różnych dziedzinach. Szereg innych dziedzin, które uprawiał Sapieha czeka jeszcze na dokładniejsze studia. Chyba najwięcej do powiedzenia w przyszłości będą mieli jeszcze historycy botaniki oraz historycy literatury.

Aleksander Sapieha zmarł tragicznie w 39 roku życia (1812). Nie możemy jego dorobku, w ilości drukowanych pozycji, porównywać z osiągnięciami Staszica czy Chodakowskiego. Ale archeologicznie Sapieha nie został jeszcze w pełni odkryty. W Bibliotece Ukraińskiej Akademii Nauk we Lwowie znajduje się bowiem rękopis drugiej części podróży Sapiehy na Półwysep Bałkański⁴. Znajduje się tam niemal zupełnie przygotowana do druku w trzech wersjach (dwie robocze) relacja z pobytu w Albanii i Grecji. Sądząc z treści tego opisu, chyba Sapieha był pierwszym Polakiem, który tak szczegółowo badał kulturę materialną tych krajów. Muzeum Ziemi czyni starania o pozyskanie mikrofilmu rękopisu Sapiehy. Już teraz istnieje potrzeba zastanowienia się nad wydaniem tego rękopisu, jest on bowiem źródłem o podstawowym znaczeniu do dziejów badań archeologicznych w Grecji.

Zbigniew Wójcik

Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820—1970. [Płock 1972] ss. 126.

Ukazała się wreszcie (w marcu 1972 r.) księga stanowiąca pamiątkę relacjonowanych już na tych łamach uroczystości jubileuszowych w Płocku w dniu 3 czerwca 1970 r.¹ Księga ta zawiera bardzo bogatą, drobiazgowo zebraną tekstową i fotograficzną dokumentację tych uroczystości — m.in. uchwałę walnego zgromadzenia Towarzystwa w sprawie obchodów jubileuszowych, program sesji jubileuszowej, wykaz członków komitetów honorowego i organizacyjnego, teksty aktów urzędowych nadających odznaczenia państwowe i miejskie Towarzystwu (Złoty Krzyż Zasługi i Medal X Wieków Płocka) oraz wykazy jego członków odznaczonych indywidualnie, opisy dekorowania odznaczeniami, otwierania wystaw, odsłaniania tablic, składania wieńców, pełne teksty kilkunastu przemówień z okazji uroczystości jubileuszowych wygłoszone przez przedstawicieli Towarzystwa i jego wybitnych gości, wykazy osób, które nadesłały depesze i listy gratulacyjne, reprodukcję fotograficzną całej listy obecności na sesji jubileuszowej (obejmującej 292 pozycje) i bogaty serwis fotograficzny przedstawiający głównie prezydium sesji, przemawiające osoby i inne sceny z uroczystości. Księga ta zawiera także, choć w bardzo skromnym wymiarze, pewien materiał naukowy, a mianowicie pierwszą pełną fotograficzną reprodukcję statutu z roku 1820 Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej wraz z odezwą tegoż Towarzystwa „do Stanowych Obywateli Województwa Płockiego” oraz trzy referaty historyczne przygotowane na sesję jubileuszową: Waldemara Rolbieckiego *Powstanie i pierwszy okres działalności towarzystwa naukowego w Płocku*², Haliny Kostaneckiej *Towarzystwo Naukowe Płockie 1907—1970*³ i Kazimierza Askanasa *Problematyka*

⁴ Zespół Sapiehów, nr Can. 150.

¹ „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” nr 4/1970 s. 834.

² Tytuł tego referatu podany poprawnie na s. 5 (w programie sesji), podany został w formie zniekształconej („Powstanie i pierwszy okres działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego”) na s. 43 (nad tekstem referatu) i na s. 126 (w omówieniu treści książki). Referat ten jest skrótem książki W. Rolbiecki: *Towarzystwo Naukowe przy szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820—1830* Wrocław 1969 ss. 305 i obejmuje całą działalność tego dziewiętnastowiecznego towarzystwa.

³ Referat ten „ze względów organizacyjnych” (tj. zapewne z powodu przeciążenia programu innymi punktami) nie był wygłoszony na sesji.